

PENIAZE A ICH VÝVOJ

Hodina 3

Ozrejmienie témy

ÚVOD

Peniaze nám už niekoľko storočí veľmi zjednodušujú život a bez nich by sa ľudstvo nedokázalo tak rýchlo posúvať vpred. Vyjadrujeme v nich ceny, premieňame do nich našu prácu, ale hlavne za ne vymieňame tovar. V tejto kapitole sa žiaci naučia, aký bol ich vývoj od barteru až po súčasné digitálne peniaze. Pri každej etape si ukážeme, čo sa uľahčilo. Pochopenie peňazí pomôže pochopiť dnešnú dobu, ktorá je na peniazoch postavená. Pre bežného človeka je to len prostriedok na platenie, ale v skutočnosti skrývajú mnoho tajomstiev.

1. BARTER

Barter fungoval mnoho storočí predtým než sa vyvinuli samotné peniaze. Barter je vlastne výmena produktov (výrobných aj služieb) medzi dvoma alebo viacerými ľuďmi. Predstavte si to tak, že by teraz úplne zmizli peniaze a supermarkety a vy by ste chceli napríklad kuracie mäso. Budete musieť vyhľadať niekoho, kto kuracie mäso ponúka. Vy na oplátku ponúkate jablká, ktoré pestujete. Povedzme, že nájdete mäsiara, ktorý ponúka kurčatá, ale chce za 1 kura 10 mrkvičiek. Keďže vy mrkvu nepěstujete ani nemáte, budete musieť vyhľadať niekoho, kto pestuje mrkvu, ale čo ak ju nebude ochotný zmeniť za jablká? Ako je vidieť na tomto krátkom príklade, bolo veľmi zložité, aby sa našla dvojica so zhodou potrieb. Takýto barterový obchod stál veľa času a niekedy ani nenastal alebo nastal za príliš vysokú cenu a celkové transakčné náklady (preprava tovarov) boli tiež vysoké.

Barter = tovar za tovar, tovar za službu, služba za službu.

2. KOMODITNÉ PENIAZE

Prvým stupňom vo vývoji peňazí boli **komoditné peniaze**. Pod týmto pojmom si môžeme predstaviť rôzne tovary (komodity), ktoré fungovali ako výmenný prostriedok. Pri barterovom obchode si ľudia všimli, že s určitými tovarmi sa obchoduje oveľa ľahšie.

Na území Veľkej Moravy to bolo napríklad plátno a práve z toho vzniklo slovo platíť. Plátno malo skvelé vlastnosti, bolo deliteľné, trvanlivé a dalo sa aj prepravovať. Ako komoditné peniaze však mohlo slúžiť čokoľvek napr. (pšenica, mušle, pierka či pálená hlina).

3. DRAHÉ KOVY

Z komoditných peňazí sa začali stále viac a viac používať **drahé kovy** vďaka ich vlastnostiam. Dali sa pomerne dobre deliť, prenášať, boli vzácne a trvanlivé. Z mnohých rôznych komodít sa okruh toho, čo sa považovalo za peniaze zúžil a drahé kovy sa stali široko akceptované. V tomto štádiu išlo hlavne o rôzne zliatky rôznych veľkostí a rýdzostí. Za takéto drahé kovy môžeme považovať meď, striebro či zlato. Zlato však bolo pomerne vzácnou komoditou a bežný človek sa s ním často nestretával.

4. MINCE

Od drahých kovov sa celkom rýchlo presunulo k minciam. **Mince** začal raziť panovník z drahých kovov, zabezpečil tak, že všetky mince rovnakej hodnoty, ktoré vyrazil (emitoval) mali rovnakú hmotnosť. Uľahčili tak platenie pretože ceny sa dali vyjadrovať v hodnote daných mincí, dali sa aj lepšie prenášať či vkladať do banky. Razením mincí vznikajú aj ochranné prvky, ktoré chránia mince pred falšovaním. Keďže samotná ťažba nebola jednoduchá, bolo ťažké alebo až nemožné mince sfalšovať.

5. BANKOVKY

Keď si človek uložil svoje zlato či mince do banky dostal potvrdenie na papier, že je v danej banke vlastníkom určitého množstva mincí/zlata. Bolo oveľa jednoduchšie dať predávajúcemu len potvrdenie o majetku v banke. Predávajúci mohol do banky prísť a zlato si vybrať. Ľudia začali svoje zlato oveľa viac vkladať do bánk a vo väčšej miere začali používať **bankovky**. Bankovky boli dlhopisy pretože vkladateľ banke „požičal“ zlato a banka sa zaviazala mu ho vyplatiť. Bankovky mali veľa výhod, boli ľahko prenosné a dala sa na ne napísať ľubovoľná hodnota.

VZNIK DLHU

Vďaka tomu, že bankovky dobre plnili svoju úlohu, bankár si všimol, že nikdy sa nestane, že by si prišli všetci vybrať svoje vklady. Začal teda určitú časť požičiavať za úrok. Doteraz si zvyčajne ľudia platili za to, že si do banky uložili zlato/peniaze, pretože platili za bezpečie. Bankár teda začal lákať ľudí na úrok, aby si prišli viac vložiť a mohol viac peňazí požičať. Čím viac ľudia platili bankovkami, tým viac sa rezervy znižovali. Ak napríklad bolo v banke 100 tehličiek zlata tak bankár nechal 10 tehličiek ako rezervu a 90 požičiaval. V tomto momente sa zrodil stroj na tvorbu peňazí, o ktorom sa viac dočítate v kapitole 6.4 banky a ich produkty. Dnes už peniaze nie sú kryté vôbec, také peniaze nazývame FIAT peniaze.

FIAT PENIAZE

Z názvu sa môže zdať, že ide o peniaze automobilky Fiat. Za Fiat peniaze však označujeme peniaze s núteným obehom bez vnútornej hodnoty. V predchádzajúcom texte o bankovkách bolo zmienené, že bankovky boli kryté zlatom, ktoré tam vkladatelia (majitelia bankoviek) vložili. Pri FIAT peniazoch, peniaze nie sú kryté vôbec. Takéto peniaze používame v súčasnosti aj my. Ak prídete do banky a prinesiete tam peniaze, nedostanete za ne zlato. Pýtate sa teda prečo používame bezcenné peniaze? Súčasné peniaze sú „kryté“ dôverou. Majú hodnotu len preto, že v to veríme. Ak vám niekto platí peniazmi, tak veríte, že si za tie peniaze budete môcť niečo kúpiť, a takto to funguje stále dokola.

6. DIGITÁLNE PENIAZE

So vznikom technológií sa začali peniaze postupne presúvať na digitálne účty. Digitálna revolúcia umožnila realizovať transakcie násobne rýchlejšie, čo prispelo k rozvoju obchodu. Dnes je pre nás už elektronické bankovníctvo bežná záležitosť a transakcia sa zrealizuje do sekundy. Ďalšou etapou je čisto digitálna mena. To, či to budú kryptomeny alebo digitálne meny centrálnych bank ukáže až budúcnosť.

ODKAZY

Video: Vývoj peňazí

https://www.youtube.com/watch?v=o_fLzJv6Q9g&t=272s

Digitálne euro:

https://www.ecb.europa.eu/paym/digital_euro/html/index.sk.html

Ochranné prvky bankoviek:

<https://www.ecb.europa.eu/euro/banknotes/security/html/index.sk.html#feel>

Počet euromincí a eurobankoviek v obehu:

https://www.ecb.europa.eu/stats/policy_and_exchange_rates/banknotes+coins/circulation/html/index.sk.html

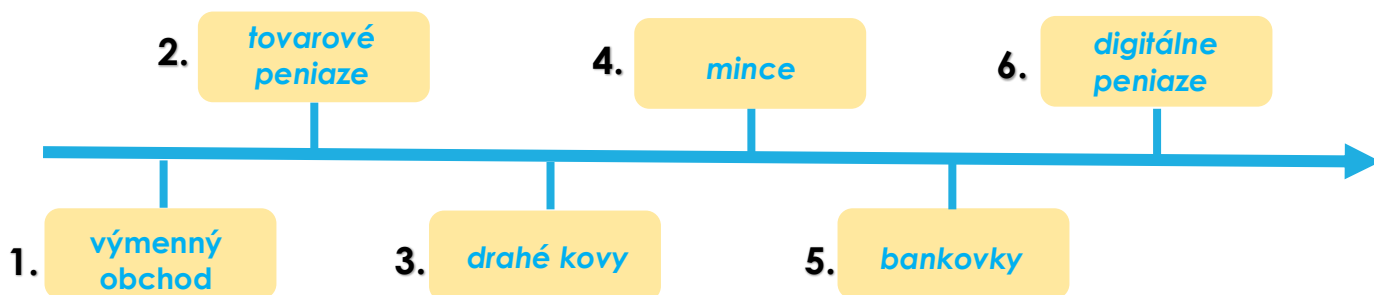
 Aktivity a cvičenia**VÝVOJ PEŇAZÍ**

Aktivita č. 1

Tvojou úlohou bude zoradiť vývoj peňazí chronologicky podľa toho, ako nasledoval v čase.

Vyberaj z možností: digitálne peniaze, drahé kovy, výmenný obchod (barter), tovarové peniaze, bankovky, mince

Vysvetlenie: V tomto cvičení si chronologicky zoradíme peniaze, ako nasledovali v čase. Najprv to žiaci skúsia vyplniť podľa seba a následne im pustíme video v ďalšom cvičení, kde si porovnajú, čo napísali so správnou odpoveďou.

VIDEO - DEJINY PEŇAZÍ

Aktivita č. 2

Pozri si video a skontroluj či si správne zaradil/a vývoj peňazí, následne si všimni čo boli dôvody prečo sa peniaze posunuli na ďalšiu etapu.

Vysvetlenie: Žiaci si počas pozerania videa porovnávajú svoje odpovede v prvom cvičení a navyše dopĺňajú ku každej etape čo daná etapa zjednodušila. Každá etapa vždy niečo zjednodušila alebo zmenila. Niekedy nemusí byť ihneď jednoznačné, čo presne to bolo, preto žiakov navedte k správnej odpovedi. Odporúčame pustiť celé video, pretože obsahuje aj ďalšie zaujímavosti o peniazoch, ako s nimi platiť, či ako ich ochrániť proti krádeži.

Por.	Čo nová etapa vylepšila od predchádzajúcej?
1.	Barter umožnil získať tovary, ktoré sme si neboli schopný vyrobiť.
2.	Tovarové (komoditné) peniaze umožnili prepočítať všetko na rovnakú jednotku a tým sa proces výmeny tovarov zefektívnil.
3.	Drahé kovy sa dali oveľa ľahšie prepravovať, vážiť a deliť na požadovanú hodnotu.
4.	Mince mali rovnakú hmotnosť a boli chránené ochrannými prvkami razby.
5.	Banky zjednodušili transakciu a bezpečnosť, nebolo potrebné so sebou prepravovať mešce mincí. Stačili bankovky, ktoré boli kryté zlatom/mincami.
6.	Digitálne peniaze výrazne urýchlili a zjednodušili platbu, je možné platiť na ľubovoľnú vzdialenosť.

OD BARTERU K BANKOVKÁM

Aktivita č. 3

Barter – Napíšte na malý lístoček papiera čo ponúkate (1 pero, 2 farbičky, nožnice a pod.). Následne to premiešajte a každý si vylosujte jedno. Vašou úlohou bude dopracovať sa do piatich minút prostredníctvom výmeny vlastného ponúkaného tovaru k tomu, čo máte na papieriku.

Komoditné peniaze – Porozmýšľajte v triede, aká komodita by sa najlepšie hodila ako platidlo pre vašu triedu, aby výmenu uľahčila? (ceruzky, farbičky, papier...)

Vysvetlenie: Táto hra ukáže žiakom 3 etapy vývoja. Kvôli obmedzenému času tu nie sú všetky etapy. Pri každom vývoji je aktivita trochu iná.

Barter – Žiakom najprv povedzte, že sa budú hrať na výmenný obchod. Ako prvý krok si potrebujú vybrať, čo budú ponúkať a v akom počte. Musí to byť niečo, čo skutočne majú (napr. 2 perá, 4 farbičky, 1 fixu, svoju desiatu...). Svoju ponuku napíšu na kúsok papiera, tie sa potom zamiešajú. V ďalšom kroku si budú ťahať z klobúka papierik. To čo si vytiahnu, budú mať za úlohu získať výmenou za to, čo ponúkajú. Dajte im na to max. 5 minút, nemusí to byť tak jednoduché, ako sa zdá a nie všetkým sa to podarí. Napríklad im niekto nemusí vymeniť 4 farbičky za 1 fixku. Následne im vysvetlite, že aj v minulosti to bolo časovo veľmi náročné a bolo veľmi ťažké, aby sa našli všetci so zhodou potrieb.

Komoditné peniaze – táto aktivita je krátka, žiaci budú mať za úlohu zvoliť si v triede jednotné platidlo, v ktorom by mohli vyjadrovať hodnotu iných vecí. Môže to byť napr. pero, farbička, čistý papier. Tu ich však treba usmerniť, aby vybrali čo najlepšie, ideálne komoditné peniaze sú deliteľné, trvanlivé, dajú sa jednoducho prepraviť a sú istým spôsobom vzácne, alebo sa dajú ťažšie získať.

Vlastná bankovka

Aktivita č. 4

K historickým bankovkám najprv priradiť krajinu pôvodu a potom nakresli vlastnú bankovku, ktorú si vystrihni a skús s ňou platiť medzi spolužiakmi. Každá bankovka musí obsahovať: menovitú hodnotu, prvky, ktoré ju odlišujú, podpis vydavateľa a ochranné prvky.

Vysvetlenie: Cieľom tejto aktivity je žiakov oboznámiť so štruktúrou bankovky, a najlepšie je to urobiť tak, že si skúsia vytvoriť vlastnú bankovku. Najprv však zamerajte ich pozornosť na 3 bankovky z minulosti. Nechajte ich priradiť o akú bankovku ide/z ktorej krajiny pochádza, a porozprávajte sa o spoločných prvkoch.

Premietnite žiakom ochranné prvky bankovky a vysvetlite im, že každá bankovka má svoje ochranné prvky. Ak máte pri sebe bankovku, môžete im to ukázať aj v skutočnosti. Tieto ochranné prvky môžeme objaviť pohľadom a hmatom.

Po zahliadnutí ochranných prvkov, nechajte žiakov vytvoriť si svoje vlastné bankovky. Keď ich vytvoria a zostane vám čas, môžu ich vystrihnúť a skúsiť si za ne so spolužiakmi niečo vymeniť. Pravdepodobne žiaci budú písať na bankovky veľké sumy, tu je presne ten moment, kedy by mali pochopiť, že vyššia nominálna hodnota (číslo na bankovke) z nej nerobí hodnotnejšiu bankovku. Skutočná hodnota všetkých bankoviek v triede bude úplne rovnaká, pretože bude vždy existovať jeden kus.

Vyhodnoťte medzi žiakmi, kto splnil úlohu a zakomponoval všetky požadované prvky (menovitú hodnotu; prvky, ktoré ju odlišujú; podpis vydavateľa a ochranné prvky).

Foto: Kronika peňazí Slovenska

Foto: NBS

Foto: Reuters

Československá koruna

Slovenská koruna

Nemecká marka

OBEŽIVO – PRAVDA/NEPRAVDA

Aktivita č. 5

Rozhodni, či je daný výrok o bankovkách a minciach pravdivý alebo nepravdivý. Dohľadaj informácie pomocou internetu.

Vysvetlenie: V tejto aktivite sa žiaci dozvedia viac o súčasných eurách. Najprv ich nechajte, aby sa nad tým zamysleli. Je jasné, že nebudú vedieť všetky odpovede, ide len o proces rozmyšľania. Správne odpovede s nimi potom prejdite spoločne. Môžete im na bankovkách ukázať ochranné prvky.

1. Najviac (počet kusov) bankoviek v obehu je „5 €“.
 - **najviac je 50 € bankoviek**
2. Nikdy nedostaneme „500 €“ bankovku z bankomatu
 - **nedostaneme ju už takmer nikde, jej emisia skončila**
3. Na eurové bankovky sa podpisuje hlava štátu.
 - **podpisuje sa na ňu guvernér ECB**
4. Zadnú stranu euromincí má každá krajina vlastnú.
 - **každá krajina má vlastný vzhľad zadných strán**
5. V obehu je najväčší počet mincí „50 centových mincí“.
 - **najviac mincí v obehu je „1 centoviek“**

Pravda | Nepravda

Pravda | Nepravda

Pravda | Nepravda

Pravda | Nepravda

Pravda | Nepravda

NOVODOBÉ PENIAZE

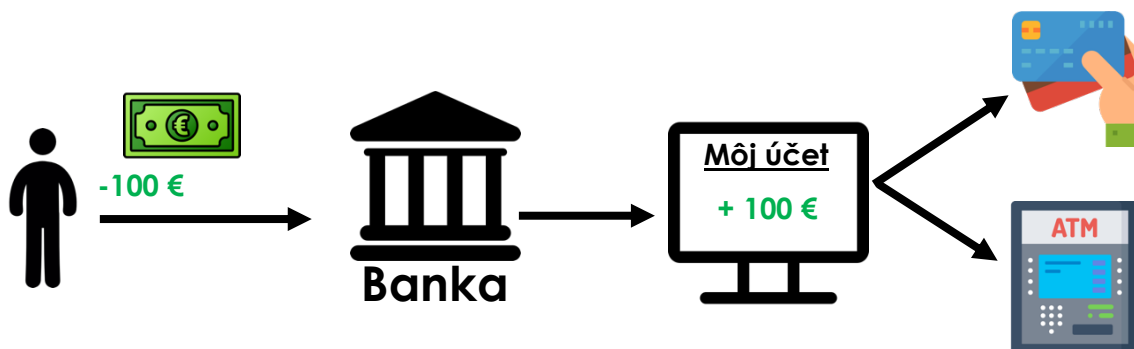
Aktivita č. 6

Čo sú dnes peniaze? Vieš do rámečkov správne priradiť, koľko peňazí v obehu dnes tvoria digitálne peniaze a koľko tvorí hotovosť?

Digitálne peniaze sú peniaze v elektronickej forme, ktoré používame cez internet, zatiaľ čo klasická hotovosť sú fyzické peniaze – bankovky a mince.

Vysvetlenie: Táto aktivita má priblížiť novodobé peniaze, proces ako sa z hotovosti stávajú digitálne peniaze na účtoch. Obrázok dole ukazuje, že väčšina peňazí sú len digitálne peniaze na účtoch a hotovosť predstavuje len 3%. Ďalej na schéme vysvetlíte žiakom, ako sa stávajú z hotovosti digitálne peniaze a naopak. Bankomat nie je bezodný stroj na peniaze, ale vyberáme z neho to, čo sme si tam vložili.

Hotovosť vs. digitálne peniaze

VIDEO – BUDÚCNOŠŤ? (ALEBO SÚČASNOŠŤ?)

Aktivita č. 7

Teraz už vieš, akými peniazmi sa platilo v minulosti. Ako sa podľa teba bude platiť v budúcnosti? Pozri si nasledujúce video a zamysli sa nad ním. Platíme aj dnes niekde časom?

Vysvetlenie: Pustite žiakom úryvok z filmu *In Time*, ide o sci-fi, v ktorom ľudia boli upravený tak, aby ich peniazmi bol čas, ak im čas dôjde, zomrú. Cieľom je ukázať iný koncept vnímania peňazí. Bude sa tak platiť v budúcnosti? Nechajte žiakov zamyslieť sa. Možno vymyslia vlastné peniaze. Aj keď sa to možno zdá ako priveľké sci-fi, kúsok je predsa len pravda. Musíme obetovať čas, aby sme zarobili peniaze.

Čo sú peniaze vo videoukážke?

Čas/život človeka

S akými peniazmi ste sa stretli vo filmoch a rozprávkach?

Foto: film „In Time“ (2011)

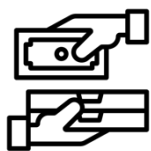

VÝZNAM PEŇAZÍ

Aktivita č. 8

Z predchádzajúcich aktivít vieš, že peniaze mali rôznu formu, ale ich funkcie boli vždy rovnaké. Prirad' čiarou funkciu peňazí k výroku. Vysvetli aj ďalšie príklady.

Vysvetlenie: Žiaci majú za úlohu priradiť k funkciám peňazí výroky zo sveta aby pochopili, že peniaze v akejkoľvek forme by vždy mali plniť tieto tri funkcie (pozn. Ide o skutočné sumy avšak zaokrúhlené).

Výmenný prostriedok

Zúčtovacia jednotka

Uchovávateľ hodnoty

Robert Downey Jr. si zarobil za prvého Iron mana 500 000 \$

Jeff Bezos si kúpil superyachtu za 500 000 000 \$

Cena za automobil značky Tesla model 3 je 35 000 \$